

90. YILINDA LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI

İçinde bulunduğumuz 2013 yılı, yakın tarihimizin diğer önemli olaylarıyla birlikte Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanışının da 90. yılıdır. Türkiye'de çeşitli bilimsel etkinliklerle kutlanan ve anılan Lozan Barış Antlaşması'na biz de, Türkiye Cumhuriyeti Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü tarafından çıkarılmakta olan Tarih İncelemeleri Dergisi'nin bu sayısını armağan ediyoruz.

Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak 1. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrıldı. Mütarekeden sonraki dönemde Osmanlı Devleti, iç ve dış kaynaklı ciddi tehdit ve tehlikelerle karşı karşıya geldi. İtilaf Devletleri, başta Çanakkale Savaşları olmak üzere, kaybettikleri savaşlarda ölenlerin sorumlusu olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ni cezalandırmaya ve savaş sırasında yaptıkları gizli antlaşmaları uygulamaya geçirmeye başladılar. Diğer yandan, Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesini kendi emelleri bakımından bir fırsat olarak gören yerli Rum ve Ermeniler de hazırlıklara başladılar. Türk aydınları da asıl hesaplaşmanın yaşanacağı Paris Barış Konferansı'nda Türklerin haklarını siyaseten savunmak için teşkilatlanmaya başladılar. Osmanlı hükümeti de, yakın geçmişin bütün sorumluluğunu yükledikleri İttihatçılara karşı sert bir politika izleyerek İtilaf Devletleri ve İngiltere'ye şirin görünmeye çalışırken, halkı saltanat ve hükümet politikalarına mutlak itaate davet ediyordu. Türkiye'nin haklarının ancak siyaseten savunulabileceğine inanan Damat Ferit hükümetleri, bunun dışındaki her oluşumu mahkûm etmek için elindeki bütün imkânları kullanmaktan çekinmedi.

Sultan ve hükümet gibi resmi otoritelerin ve bunların siyasi çözüm çabalarına destek verenlerin halkın nezdinde güven kaybetmelerine yol açan gelişmelerin başında İzmir'in işgali gelmektedir. İzmir'in haksız ve kanlı bir şekilde işgali, bu çevrelerin inanırlılığına ağır bir darbe indirdi. Çünkü Türklerin tezleri, hangi haklı ve Avrupalı kökenli değerlerle savunulursa savunulsun, işgallerin önüne geçilemiyordu. Diğer işgallerin İngiltere, Fransa ve İtalya gibi Düvel-i Muazzama tarafından yapılmasını suskunlukla karşılayan Anadolu halkı, İzmir'in işgaliyle ayağa kalktı. Halk biliyordu ki; "Düvel-i Muazzama bir gün işgal ettiği topraklardan ayrılacaklar, oysa Yunanlılar İzmir'i vatan yapmak için işgal ettikleri için kalıcılar." Mondros Mütarekesi'nden beri, Türklerin haklarının ancak silahla savunulabileceğine inanan bir kesim bulunuyordu.

Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere asker ve sivil aydınlar, Türklerin, Anadolu merkezli bir bağımsızlık savaşı yapmak zorunda kalacaklarını, bu yüzden, hazırlıklı olmak gerektiğini savunuyor ve buna göre plan yapıyorlardı. Savaşların getirdiği bütün maddi ve manevi sıkıntıları yaşamış Anadolu halkını bu fikre alıştırmak ancak zamanla ve işgallerin getirdiği acıların katlanarak artmasıyla mümkün oldu. İstanbul ve Ankara için hedef kitle durumunda olan Türk halkı ilk anlarda yaşadığı kararsızlığı zamanla aşarak; kendisini temsil eden, haklarını savunan ve doğru tercihlerde bulunanın Ankara olduğunu anlayarak, Milli Mücadele hareketine bütün varlığıyla destek oldu.

Osmanlı Devleti ile imzalanan Sevr Barış Antlaşması, Anadolu topraklarının İtilaf Devletleri arasında nüfuz bölgelerine ayrılarak bölüşülmesi, bağımsız birer Ermeni ve Kürt devleti kurulması, kapitülasyonların daha da ağırlaştırılarak devamı ve azınlıklara her türlü imtiyazın verilmesi gibi ağır koşulları içeriyordu. Sevr, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmediği ve Anadolu'da İtilaf Devletleri'ne karşı savaş devam ettiği için uygulanamadı. Bu vesileyle bir demagojinin de kısaca açıklanması yararlı olacaktır. Sevr'in uygulanmaması; galipler istemediği, Sultan Vahidettin kabul etmediği ya da İstanbul Hükümeti'nin diplomatik çabalarının bir sonucu değildir. Sevr Barış Antlaşması'nın uygulanmaması, Mustafa Kemal Paşa ile Anadolu Milliyetçilerinin ve Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin enerjik ve kararlı tutumlarının bir sonucudur.

Milli Mücadele hareketinin hedeflerini, felsefesini ve programını Türk ve dünya kamuoyuna ilan eden Misâk-ı Milli, Ankara Hükümeti'nin uluslararası ilişkilerde esas aldığı bir ulusal anttır. İtilaf Devletleri ile Ankara Hükümeti arasında yapılan her türlü diplomatik ilişkide vaz geçilmez bir yol haritası durumunda olan Misâk-ı Milli'nin uygulanabilmesi ancak askeri başarıyla mümkün olmuştur. Klasik ifadeyle, İstiklâl Savaşı'nda diplomatik başarılar askeri başarıların ardından gelmiştir. Anadolu Milliyetçileri, kendilerini önce askeri alanda ispatlamaları sayesinde karşıdakiler tarafından muhatap kabul edildiler. İşgalcilere karşı askeri başarı sayesinde ki; Bolşevikler bir takım endişeleri aşarak Ankara Hükümeti ile Misâk-ı Milli zemininde Moskova Antlaşması'nı imzaladılar. Askeri başarı sayesinde ki, İtilaf Devletleri, Ankara Hükümeti'ni Londra Konferansı'nda muhatap kabul etmek zorunda kaldılar. Anadolu'daki işgalcilerin hezimete uğratılması sayesinde ki, Ankara Hükümeti, Mudanya Mütarekesi görüşmelerine ve ardından da Lozan'da toplanan barış konferansına davet edildi.

Ankara Hükümeti, Saltanat'ı da kaldırmış olarak Lozan Barış Konferansı'na katılırken, politikasının esaslarını Misâk-ı Milli oluşturuyordu. Lozan'da Türkiye'yi temsil eden heyete verilen talimatta; Misâk-ı Milli esasları

doğrultusunda, kapitülasyonlar, Ermeni meselesi, Boğazlar ve Musul gibi konularda izlenecek siyaset tespit edildi. Ancak Lozan'a giderken Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında barış konferansına bakış açısından ciddi farklar vardı. Ankara Hükümeti, zor koşullar altında kazanılan bir savaşın ardından masaya galip olarak oturacağını düşünürken, İtilaf Devletleri ise, konferansta iki konunun ele alınacağını, Türklerin, bunlardan biri olan 1. Dünya Savaşı ele alınırken "mağlup" durumda olduklarını, ancak, Yunanlılarla sorunların görüşüleceği kısımda ise galip olduklarını ileri sürüyorlardı. Bu ortamda başlayan görüşmeler, tarafların tezlerinde ısrar etmesi daha doğrusu İtilaf Devletleri'nin yeni Türk devletini eşit kabul etmemesinden ötürü kesintiye uğradı. Yeniden başlayan konferansın ikinci dönemi; iki tarafın da tezlerinde esneklik yapmaları, barış arzusunun baskın olması ve nihayet, ikili sorunları öteleyerek genel barışı sağlamak arzusu üzerine 24 Temmuz 1923'te imzalanan bir antlaşmayla sona erdi.

Lozan Barış Antlaşması, pek çok bakımdan tarihi bir metin olarak önemini korumaktadır. Yeni Türk devletinin bütün dünya tarafından tanınmasını sağlayan Lozan Barış Antlaşması, aynı zamanda yeni Türk devletinin tapusudur. Bu antlaşma, 1. Dünya Savaşı sonunda imzalanan ve halen yürürlükte olan tek barış antlaşması olma özelliğini de korumaktadır. Ne var ki, bu antlaşma, savaş sonunda imzalanan öteki barış antlaşmalarından da farklıdır. Diğer İttifak Devletleri ile imzalanan antlaşmalar galiplerin dikte ettirdiği metinler iken Lozan Barış Antlaşması karşılıklı müzakereler sonucu imzalanmıştır. Lozan Barış Antlaşması ile Misâk-ı Milli büyük oranda gerçekleştirilmiştir. Bu, Türk tarafının konferansa giderken hedeflediği her şeyi elde ettiği anlamına gelmemektedir. Dönemin koşulları göz önünde tutularak değerlendirildiğinde, yedi düvele karşı verilmiş bir savaşın karşılığı alınmıştır. Lozan Barış Antlaşması değerlendirilirken, yaklaşık 10 yıldır savaşmakta olan bir milletin barışa olan özlemi, dış koşulların Türkiye aleyhine olması, yeni devletin çağdaş uygarlık düzeyine çıkarılması arzusu bunun için barış dönemine olan ihtiyaç ve Mustafa Kemal Paşa'nın barış antlaşmasına stratejik yaklaşımı göz önünde tutulmalıdır. Bizce Atatürk, Misâk-ı Milli'yi tam olarak gerçekleştirilmedi de, Türkiye'nin hedeflerini mümkün olduğunca karşılayan bir antlaşmanın imzalanmasını, belirttiğimiz nedenlerden ötürü kabul etmiştir. Ancak Atatürk, sonraki dönemde uluslararası konjonktürde meydana gelecek gelişmeleri yakından takip ederek, Lozan'da eksik kalan ya da Türkiye'nin haksızlığa uğradığını düşündüğü konuların Türkiye lehinde sonuçlandırılması gibi bir strateji izlemiştir. Nitekim sonraki dönemde Boğazların Türkiye Cumhuriyeti devletinin kontrolüne geçmesinin ve Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının, belirttiğimiz stratejinin örnekleri olarak görülmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Mevlüt Çelebi

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasında emekleri geçen başta Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü olmak üzere bütün gazi ve şehitlerimizi rahmet ve şükranla anıyor, Lozan Barış Antlaşması'nın 90. Yılı'nı bir kere daha coşkuyla kutluyoruz.

Mevlüt ÇELEBİ*

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir, mevlutcelebi@yahoo.com